

Савицький Дмитро Олександрович, заступник директора інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ ЗАСТАВИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією із засад кримінального провадження є недоторканість права власності, відповідно до якої позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України (ч. 1 ст. 16 КПК України). Зокрема, обмеження та/або позбавлення права власності під час кримінального провадження можливі при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави.

Відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

Кримінальний процесуальний закон визначає суб'єктів, умови та строк внесення застави; вимоги до клопотання про застосування застави та порядок його розгляду слідчим суддею (судом); розміри застави; перелік кримінальних правопорушень при вчиненні яких застава не застосовується; випадки коли суд при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою може не визначати розміри застави; умови, порядок та наслідки звернення застави в дохід держави, тощо. Однак, на жаль, чинний КПК України не передбачає порядку скасування запобіжних заходів взагалі й застави зокрема, а також не в повній мірі регламентує порядок дій слідчого судді (суду), пов'язаних з вирішенням питання про повернення застави, як під час досудового так і судового провадження.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, засталодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу (ч. 11 ст. 182 КПК України). Відповідно до ст. 203 КПК України ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК України. Виходячи із змісту цих норм та враховуючи, що застава не є строковим запобіжним заходом, дія ухвали про її застосування припиняється після ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження.

Відповідно до п. 8 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 15 для повернення коштів, внесених як застава, особа чи засталодавець окрім заяви із зазначеними в ній реквізитами банківського рахунку на який внесена застава, копії платіжного або іншого документа, що підтверджує факт внесення коштів подає до територіального управління Державної судової адміністрації або апеляційного суду, в якому відкрито депозитний рахунок, на який внесено заставу, засвідчену судом копію ухвали слідчого судді, суду, вироку суду, в якому міститься рішення про повернення застави. Територіальне управління Державної судової адміністрації або апеляційний суд, який обрав запобіжний захід у вигляді застави, розглядає зазначені документи та протягом п'яти робочих днів з дня їх надходження за умови зарахування коштів на депозитний рахунок готує та подає до органу Казначейства платіжне доручення про повернення коштів. Звідси випливає, що основними документами на підставі яких у особи виникає можливість повернути кошти, внесені як застава є ухвала слідчого судді, вирок суду або інша ухвала суду якою закінчується провадження в яких міститься рішення про повернення застави.

Однак, судячи з реєстру судових рішень, на практиці, питання про скасування застави, а відповідно і про повернення коштів, у вирок чи ухвалі суду про закриття кримінального провадження майже не вирішуються. Не вирішується це питання і у постанові прокурора про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування, оскільки виключно орган який застосував запобіжний захід (суд в особі слідчого судді) може ухвалити рішення про його припинення, а відповідно й про повернення коштів, внесених як застава. Це створює ситуацію при якій запобіжний захід у вигляді застави продовжує діяти навіть після ухвалення вироку або рішення про закриття кримінального провадження, внесені кошти не повертаються, а відповідно майнові права осіб, які їх внесли на спеціальний рахунок суду залишаються обмеженими. У такому випадку особа, яка внесла заставу вимушена після ухвалення судом вироку або іншого рішення яким закінчується судовий розгляд, звертатися до суду з клопотанням (заявою) про повернення застави у порядку, передбаченому для вирішення питань, пов'язаних з виконанням судового рішення (ч. 5 ст. 534, п. 14 ч. 1 ст. 537, ст. 539 КПК України), що на наш погляд створює додаткове навантаження на судів та відтерміновує відновлення обмеженого права засталодавця.

Якщо ж рішення про закриття кримінального провадження приймається прокурором під час досудового розслідування, то порядок повернення застави КПК України взагалі не врегульовано. Особа втрачає статус підозрюваного й не відомо хто і у який спосіб повинен ініціювати клопотання про повернення коштів, а також вирішувати його по суті. Водночас, відповідно до статей 176-206

КПК України, саме до компетенції слідчого судді належить розгляд питань, що стосуються застосування, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі й запобіжних заходів. Згідно з ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають в державі. Якщо в стадії досудового розслідування суд діє в особі слідчого судді, то його юрисдикція повинна поширюватися й на правовідносини з приводу повернення суми застави. Це підтверджується й Порядком внесення коштів на спеціальний рахунок, відповідно до якого серед документів які подаються до Казначейства для повернення коштів, внесених як застава, указана ухвала слідчого судді. Це в свою чергу засвідчує можливість повернення застави в стадії досудового розслідування за рішенням слідчого судді.

Нажаль, у цьому питанні судова практика не є одноманітною. Деякі слідчі судді не визнають аргументів заставодавців та взагалі відмовляють у прийнятті клопотань (заяв) про повернення суми застави, посилаючись на те, що КПК України не передбачає з цього приводу процесуального порядку, а деякі з них приймають клопотання (заяви), але не задовольняють їх, посилаючись на п. 14 ч. 1 ст. 368 КПК України, тобто на те, що питання про заходи забезпечення кримінального провадження повинно вирішуватися виключно у вироку суду.

Таким чином, вважаємо, що для усунення правової невизначеності, що породжує складнощі та непорозуміння на практиці, слід внести зміни до КПК України, відповідно до яких у разі закриття кримінального провадження прокурором в стадії досудового розслідування, питання про повернення коштів внесених як застава, повинен вирішувати слідчий суддя за клопотанням цього ж прокурора або особи яка внесла заставу після спливу встановлених законом строків для оскарження рішення про закриття кримінального провадження.